

(családja) tekintélyes személyiség volt, 5. de ráragadhatott férfira a női ragadványnév is, azaz családnévpótló névvé vagy a családnév részévé vált, 6. a köznap életben és az irodalomban is olykor a humor, a tréfa vagy a gúny lehetett a családnévadás motivációja, 7. nemegyszer pedig az asszony, az anya keresztnéve vált ragadványnévvé, s ez esetben funkcionálisan átvette vagy szinte átvette a vezetéknev szerepét vagy a családnév egyik elemévé vált, kettős családnevet alkotva. Arra is találtunk példát, hogy 7. a megszületett fiúnak a Bach-korszakban azért adtak női keresztnévet, hogy elrejtse a katonai sorozóbizottság elől (J. SOLTÉSZ KATALIN, i. m. 50), s így kivonják a nem kívánatos katonai szolgálat alól. 8. Íróinknál is találkozunk olyan esetekkel (pl. Mikszáth: Ott alszik a Marcsa is című novellájában), hogy az író igazában egy bajuszos legénynek, vagy (Móra Ferenc novellájában: A festő halálában, ahol) egy öreg parasztembernek ad női nevet (Caila Kakas *Márta*) (i. h.), de természetesen ez utóbbiak már nem családnevekként szerepelnek.

NYIRKOS ISTVÁN

A *Tütösi, Tüttös, Tútó* családnevekről

A XVIII. századi Zala megyei népességösszeírásokban (l. tölem, Zala megye népességösszeírásai és egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1745–1771 I–IV. Budapest–Zalaegerszeg, 1991–1998) e név három alak- és 19 ortográfiai változatával (*Tütösi, Thütössy, Tötösi, Tötösy, Tőtösy, Tútösi, Tüttösi, Tütösj, Tütösy, Tütösy, Tütösy, Tüttösy; Tüttös; Tútó, Tötö, Tőtó, Tőtthó, Töttó, Tutó, Tütő, Tüttő, Tüttő*) kutatóterületem közepén, a Zalaegerszeg–Pakod–Szegevár (Zala)– Sümeg–Tapolca–Vita (Nemes)– Keszthely–Komárváros–Bakó (Nagy)–Pölöske– Zalaegerszeg által határolt rombusz alakú terület 26 településén találkozunk. Adataim száma: *Tütösi* 26, *Tüttös* 1, *Tútó* 72. Mindhárom név helynévi alapja Zala megyéből is (*Thyhws, Thwthews, Thythews*, ma *Tüttös*, Pacsa btr., vö. CSÁNKY III, 119; *Thofeu, Toufeu* al. nom. *Teuteus, Tofeu* al. nom. *Teutus, Thofew, Eghazasthofew* et *Kysthofew*, ma *Baktüttös* és *Tófej*, vö. CSÁNKY III, 116) más megyéből is adatolható, amelyeket éppen ünnepeltünk vette számba egyik igen figyelemre méltó cikkében (Gazdálkodástörténetünk egy helynévi emléke. MNy. LXXXVI, 223–8). Tanulmányának végső következtetése: „a *Töttös*-féle helynevek némelyikéről csakugyan föltehetjük a személynévi eredetet, a többségükben azonban nem. Ezeket az erdőirtásra utaló gazdaságtörténeti vonatkozású nevek csoportjában kell számon tartanunk, mégpedig dülönév esetében ’irtványföld’, helységnév esetében pedig ... ’irtványföldre települt falu’ jelenésben” (i.h. 228).

képzős származéka szolgált, „amely a m. *tő* R., N. *tű* 'földben levő növényi szár' fn.-ből képződött” (FNESz. *Tüttös* a.). De ha MEZŐ ANDRÁS adataira építjük magyarázatunkat, és kihagyjuk a *Tüttös* személynévvé válásának mozzanatát, akkor is ehhez járult az *-i* képző, és világos számunkra, hogy a *Tüttő*-féle nevek esetében nemcsak az *-i*, hanem a *-si* képző vonódott el a morfémahatár eltolódása miatt. A funkciót ugyanis nem az *-s*, hanem a 'valamihez való tartozás' jelentésű *-i* hordozza, az *-s* 'ellátottság' jelentése egyáltalán nem érvényesül. A morfémahatár eltolódása hátterében tehát nem funkcionális ok áll, hanem analogikus hatás. A kései ómagyar korban csupán egyetlen egy *-si* képzős származékszót tudunk adatolni: a *falusi*-t. A *falu* igen szoros kapcsolatban van a *város* szóval, amelynek *-i* képzős származéka erős analógiás hatást gyakorolhatott a *falu*-ból létrejött *-i* képzős derivátumra, amelynek korábbi formája bizonyára **falui* lehetett. Ugyanebbe az irányba hatottak az *-s* képzős helynevek (*Bükkös*, *Gyopáros*, *Tölgyes*) *-i*-vel továbbképzett formái, amelyekből szintén elvonódhatott a *-si* képző mint a 'valamihez való tartozás' kifejezője (MNYTNy. II/1. 10–1). A *Tüttő* névre vonatkoztatva: a képzőelvonás tehát nemcsak a név végi *-i*-t érte, hanem az *-s* képzőt is, és ezáltal annyira eltávolodott *-i* képzős elődjétől, hogy névtáramban egyetlen egy személy sincs, akinek a nevét a különböző időszakokban (1748–50, 1757, 1771) e két alakváltozatban jegyezték volna le. Etimológiai összetartozásukat – az *Adász* ~ *Adászi*, *Buzsák* ~ *Buzsáki* stb. névpárokkel ellentétben – a mai névhasználó sem érzí, föltehetően már családneveink kialakulásának századaiban sem érezték, sőt maga a *Tüttös* hn. is korán elveszíthette etimológiai átlátszóságát.

ÖRDÖG FERENC

Pusztadaróc vezetécknevei*

Pusztadaróc (jelenleg: Dorolt) székhelyközség: Atya (Atea), Pete (Petea) és Szamosdara (Dara) tartozik hozzá. 1944-ben (Hnt.) területe 1435 kh. volt lakosainak száma 707. Reha Endre református lelkész szerint jelenlegi lakossága kb. 1200 lélek (2/3-a református, 1/3-a római, illetve görög katolikus). Él még a faluban kb. 300 cigány is, ők a Balázs, Balogh, Kóczé és Lakatos nevet viselik.

Nekem legelőször az tűnt fel, hogy a Pesty-féle anyagnak csupán a 12%-át ismerik. Ez annyit is jelent, hogy a lakosság folyamatossága valamikor megtört: el- és beköltözések történtek. Először az 1873-as kolerajárvány tizedelte meg a falut, a Nyr. 1874-ben kihalt családneveket is közöl. 1934-ben néhány román családot költöztettek ide, akik gyorsan beolvadtak, a temetőben mindössze három (Pavel, Chis, Mares) román nyelvű sírfeliratot találtam. Az 1970-es nagy árvíz után a falu

* A gyűjtés az FKFP 0890/97. sz. és az OTKA T 027 237. sz. pályázat keretében történt.